

František Hýbl TRAGÉDIE NA ŠVÉDSKÝCH ŠANCÍCH V ČERVNU 1945

Muzeum Komenského v Přerově / Městský úřad v Přerově 1995

Odpovědný redaktor: PhDr. František Hýbl
Spolupráce na redakci: Mgr. Jarmila Klímová
Překlad německého resumé: Ing. Dr. Dezider Martinko
Fotografie: František Hýbl, Zdislav Doupal a Jitka Velechová
Grafická a tisková úprava: Vojtěch Sklenář
Vytiskla Knihhtiskárna J. Strojila v Přerově
Náklad: 3 000 výtisků

ÚVOD

Padesáté výročí konce druhé světové války nám dává příležitost k zamyšlení nad tímto jedním z nejtemnějších období dějin 20. století. S odstupem doby si můžeme klást nejrůznější *otázky*, které dnes, na základě všech zatím dostupných archivních materiálů, oproštěných od politických i citových vazeb, mají zcela jiný charakter a význam, než ve čtyřicátých letech tohoto století. Jak bylo vůbec možné, že země, která dala lidstvu nejednoho génia světové vědy, literatury, malířství a hudby, se nepoučila z prohrané první světové války a započala znovu nemilosrdné a nelitostné tažení proti národům, lidským rasám a církvím, s cílem podmanit si celý svět?

Ušetřena nebyla ani naše republika, ve které po jejím vzniku v roce 1918 žily téměř 3 miliony Němců, kteří od poloviny třicátých let byli postupně zpracováváni propagandou fanatického fašisty Konráda Henleina a jeho soukmenovců. Mnozí němečtí sociální demokraté, ale i další pokrokově smýšlející Němci na tyto negativní jevy upozorňovali.

Český spisovatel, novinář, humanista a pacifista Karel Čapek bezprostředně před osudným Mnichovem vydal 18. září 1938 v Lidových novinách Epištolu k Sudetským Němcům, ve které se mimo jiné praví: „Nemám práva ani moci, abych v této chvíli čímkoliv přispěl k řešení sudetoněmecké otázky. Ale jako každý Čech, jako každý Evropan mám právo položit jinou, daleko obecnější a daleko prostší a jednoznačnější otázku: chcete válku nebo mír? Ani ta válka ani ten mír se netýkají jenom vás. Jsou věci celé Evropy a celého lidstva. Tuto otázku klade dnes celý svět také někomu jinému, aby na ni jasně a definitivně odpověděl. Ale máme, pokud na nás jest, nejvážnější důvody ptát se také přímo a osobně vás, lidí z Kadaně a Liberce, lidí z Krnova nebo Trutnova nebo kdekoli jinde stojí krov vaší rodiny: chcete vy, vy sami za sebe, vy podle svého vlastního rozumu a srdce, chcete válku nebo mír?

Netřeba se divit, že snad leckoho z vás ani nenapadlo, že by se případně válka mohla skončit jinak než vítězstvím režimu, se kterým jde jeho srdce. To je konec konců věc přirozená lidské duši - my také nechováme ani nejmenší pochybnost o tom, kdo by byl vítězem v takové konflagraci. Ale připusťte si v skrytu druhou možnost: že to ten stát, který nechci jmenovat, prohraje. A ta prohra, na to můžete vzít jed, bude národní katastrofou. A nemyslete si, že na vaší odpovědi, vy němečtí jednotlivci z Českého Krumlova nebo z Karlových Varů nebo Šumperka, *nezáleží* a že to, co se stane, stane se z vůle dějin. Ne. Bude to vaše vůle - nebo vaše vina, jak se to vezme. Ale byla by to vůle nebo vina strašlivá, a vy, vaše města a vesnice, by si ji odnesly nejvíce. Tentokrát by se bojovalo na německé půdě. Déle než sto let neudělal váš národ tuhle zkušenost a dnes - to víte, vypadá válka jinak. Dnes nevypovídají válku jenom hlavy států, nýbrž národy. A jeden každý z vás představuje ten národ. Není to jen vaše právo, je to vaše povinnost tu otázku si položit a hledat na ni konečnou odpověď.

Chcete-li mír, potom se domluvíme. I na záchraně milionů krásných lidských životů. Ti, kdo padli - ať to byl Australan nebo Němec - mají také nějaká práva, nemyslíte?"

Druhá světová válka skončila v Evropě v květnu 1945 porážkou nacistického Německa a jeho spojenců, včetně Slovenské republiky. Její výsledky byly skličující: mnoho milionů mrtvých a pohřešovaných; nedozírné a snad i nevyčíslitelné materiální škody. O lidském utrpení nám dávají svědectví statisíce nevinně perzekvovaných našich občanů v německých věznicích, vyhlazovacích koncentračních táborech či na nucených pracích v Říši.

Poválečná protiněmecká nálada byla pochopitelně silně ovlivněna všemi těmito skutečnostmi. Nenávist proti všem Němcům, bez rozdílu, zda se skutečně provinili či ne, byla kolektivní, často znásobená nezvládnutelnými činy lidí, kteří přišli do svých domovů z východního i západního odboje, z koncentračních táborů či ilegality a již se nesetkali se svými nejbližšími rodinnými příslušníky, s přáteli a spoluobčany, kteří se stali obětmi nacistické svévole.

Negativní lidská vlastnost - touha po odplatě - se drasticky projevila v počátečním pokvětnovém období na mnoha místech v naší poválečné republice: vyřizování účtů s Němci bez řádného soudního projednávání, odpovídajícího mezinárodně uznávané ženevské konvenci, např. v Místku, v Ústí nad Labem, v Pohořelicích u Brna, v Postoloprtech, v Olomouci a jinde. Nevyhnula se bohužel ani přerovskému okresu. Na Švédských šancích mezi Újezdcem a Horní Moštěnicí, šest týdnů po skončení války, přišlo o život více než 265 karpatských Němců, převážně žen, dětí a starců ze středního Slovenska, kteří se železničním transportem vraceli do svých domovů ze Šluknovského výběžku, kam byli v roce 1944 násilně evakuováni ustupující německou armádou. Stali se obětmi horlivých příslušníků 17. pěšího pluku z Petržalky.¹

Přerov i se svým okolím měl již dost krveprolití za poslední léta. Nepotřeboval další, kterého se v jeho teritoriu dopustili slovenští vojáci. V zájmu objektivní pravdy připomeňme čtyři oběti 1. května 1945 v Lověšicích a více než třicet mrtvých přerovských občanů v následujících dnech v tzv. Přerovském povstání. Procházíme-li pozorně přerovskými ulicemi, továrnami, školami a různými institucemi, spatříme na pamětních deskách jména obětí hitlerovských katanů. (Tak např. na zdejším gymnáziu je to 41 profesorů a absolventů této školy, na nádraží 42 padlých železničářů,

šest zaměstnanců pošty, 26 obětí v elektrárně, 38 jmen najdeme na pamětní desce v místní Sokolovně.)

Půl století od této noci hrůzy jsou mezi námi lidé, kteří si z různých příčin nepřejí, aby široká veřejnost znala skutečnou pravdu. Zvláště v současné době, kdy přední čeští i němečtí politici, intelektuálové a historici vyslovují mnohdy diametrálně odlišné soudy o česko-německých vztazích v minulosti, pokládám za nezbytné zveřejnit všechna známá fakta o této stinné stránce naší historie, která se udála bezprostředně v blízkosti Přerova - města, hrdě se hlásícího k Janu Amosu Komenskému, který zde studoval a po vysokoškolských studiích v německém Herbornu a Heidelbergu pak i vyučoval na vyšší bratrské latinské škole. Ve svých spisech odsuzoval Učitel národů války a násilí, propagoval mír, lásku a vzájemnou spolupráci všech národů. V Poslu míru vyzval dokonce diplomaty v Bředě a všechny státy světa, aby „zanechali války a místo toho tvořili království pokoje, království Kristovo“.²

Škoda, že naši předkové se neřídili těmito moudrými slovy Komenského, pronesenými před více než 328 lety. Obyvatele okolních vesnic i města Přerova po léta tíží tato temná událost, která byla v mnohem krutější než nelítostné vypořádání nacistů s obyvateli Javoříčka, Lidic, Ležáků, Ploštiny a jiných českých a slovenských osad.

ODSUN ZE SLOVENSKA A NÁVRAT DOMŮ

Postupné osvobozování slovenských měst a vesnic Sovětskou armádou v roce 1944 mělo za následek v řadách ustupujících německých vojsk intenzivní teror proti vlastenecky smýšlejícím Slovákům, sympatizujícím s protihitlerovskými armádami a s odbojnými partyzánskými skupinami. Z obavy před odplatou a pronásledováním Němců, kteří mnohde na středním Slovensku žili již od 13. století, daly v prosinci 1944 německé úřady příkaz k evakuaci části této německé etnické skupiny, která v našem případě pocházela především z Dobšíné, Kežmaroku, Janovy Lehoty (Drexlerhau) a Mlýnice na Spiši. Tak se rodiny, mnohdy národnostně smíšené (Němci-Rusové-Slováci-Madaři), dostaly se svým skromným majetkem, namnoze proti své vůli, na sever a západ Čech, na Šluknovsko a Rumbursko, do Chabařovic u Ústí nad Labem či do Kraslic u Sokolova.

K evakuaci občanů německé národnosti došlo po listopadové přednášce v roce 1944, kdy referující v Dobšíné líčil hrůzostrašné zacházení Rusů s Němci na území, která právě osvobodili. Na základě rozhlasové výzvy se dobrovolně přihlásila k transportu poměrně malá část obyvatelstva německé národnosti. Organizátoři transportu proto navštívili farní evangelický úřad a vyžádali si zde seznam německých příslušníků církve, které pak, zvláště ženy a děti, násilně donutili k evakuaci. Celkem bylo evakuováno 800 osob, po válce se jich vrátilo pouze 500.³

V železničním transportu, který měl 80 vagónů, bylo šest vozů s obyvateli Dobšíné. Každý vagón byl označen praporem státu, ze kterého se rekrutovalo jeho osazenstvo. Mezi transportovanými byli i lidé, kteří bojovali na straně partyzánů; měli s sebou nejen občanské legitimace, vydané revolučním Místním národním výborem v Dobšíné v průběhu Slovenského národního povstání, ale i vojenské knížky se záznamy o spolupráci s partyzány.

Po skončení války se vydali v polovině června ze Šluknovska a Rumburska na zpáteční cestu do svých domovů. V průběhu jízdy po železniční trati Česká Třebová - Přerov se k transportu přidávali další jedinci z Jihlavska a Slováci - železničáři, aby se spolu s karpatskými Němci dostali co nejdříve domů na střední Slovensko ke svým nejbližším. Do Přerova dorazil tento vlak v poledne 18. června 1945. Od přednosta železniční stanice se dozvěděli zástupci transportu Anna Berta Eltscherová, Justina Polonyová, Gustav Počuvaj a Michal Lichý, kteří byli poslání pro oběd pro své spolucestující, že se v Přerově zdrží.⁴

OSUDNÝ PŘEROV

Na přerovském nádraží se transport karpatských Němců setkal s vojenským vlakem č. 2059, vypraveným z Prahy, ve kterém se vracely rozmanité jednotky bývalého 1. československého armádního sboru z pražské vojenské přehlídky našeho zahraničního vojska, která se konala 15. června 1945 na Václavském náměstí.⁵

Mezi těmito vojáky byli i příslušníci, pocházející z Dobšíné, kteří znali tamní starousedlé Němce. Některé z vracejících našli z členství v Karpatské německé straně a z údajné spolupráce s nacisty proti partyzánům v průběhu SNP. (Andrej Šmelko v roce 1947 ve výpovědi uvedl, že např. Michal Rozložník v době Slovenského státu nosil německá vyznamenání a pracoval v německé straně. Nikdo z transportu nebyl ale v SS.)⁶

Vojáky nepochybně dráždila také německá šedá uniforma asi sedmi mužů, kteří však měli česko-slovenskou trikoloru a na rukávě pásku s nápisem Milícia nebo Polícia. Oprávnění k tomuto označení od ruských úřadů v Rumburku, zapsané také v občanských průkazech, měli: Josef Kvítka, Pavel Hurák, N. Vencel aj.⁷

Ráno 18. června 1945 v 9 hod. navštívil důstojník Obranného zpravodajství (OBZ) ze štábu 4. divize, poručík Karol Pazúr, Vladimíra Vincenu, bezpečnostního referenta ONV v Přerově, dotázal se ho, zda nemají nějaké zajištěné kolaboranty a občany německé národnosti, a žádal o jejich vydání. Když mu Vincena sdělil, že je nutné napřed řádně vyšetřit jejich trestné činy, Pazúr dále nenaléhal a požadoval pouze potraviny pro své vojáky.⁸

Po návratu do přerovského přednádražního prostoru v Lověšicích měl Pazúr, spolu s osvětovým důstojníkem četařem aspirantem Bedřichem Smetanou, nachystané již seznamy osob, které pak společně se svými vojáky pozdě odpoledne vyvolával z jednotlivých vagónů. Některým bylo řečeno, že půjdou k výslechu, jiným, že na práci. O osudu vybraných osob z transportu bylo rozhodnuto již odpoledne 18. června 1945. Vyznívá to z výpovědi Ireny Burčové-Klausmannové, která líčila epizodu, kdy paní Molnárová chtěla dát svému muži kabát. Bylo jí řečeno, že ho již nebude potřebovat, že se již nevrátí.⁹

V uprázdněných vagónech začali vojáci ihned rabovat.

Ve vagónu zůstal pouze šedesátiletý Nemeš s manželkou a sestrou, neboť důstojníkovi předložil rodný list, že se narodil ve Vrátkách. (V roce 1947 žil v Německu, kam byl z Dobšíné odsunut.) Dále se zachránila Margita Lichá se svou švagrovou (v roce 1947 již žily v Německu), které navštěvovali z vojenského transportu jejich dobšínští známí Albert a Ondřej Šmelkovi. Ti se jim nabídli, že uschovají jejich cenné věci a po návratu domů jim je vrátí. Důvěřivé ženy jim odevzdaly zlaté prsteny, náušnice, stříbrné hodinky, fotoaparát, šaty aj. Když se Šmelkovi vrátili do Dobšíné, tvrdili ženám, že vše jim ukradli Rusové ve Vídni. Obdobné věci převzali a rovněž nevrátili od hostinského Abraháma Gómóryho a dobšínské porodní asistentky Gallové. Na druhé straně Gizela Rozložníková - Sekerášiová uvedla, že Ondřej Smelko je varoval a nakonec i chránil před okradením.¹⁰

Karpatští Němci se museli legitimovat a současně dokazovat, že nebyli členy proněmeckých stran. Pokud byli členy politických stran, inklinujících k německé říši, stalo se tak většinou z existenčních důvodů, neboť např. mnohé německé, maďarské i slovenské podniky v Dobšíné měly u svých zaměstnanců podmínku stranické nebo národní příslušnosti. Ve firmě Asbest, kde ředitel byl oddaný Němec, museli být všichni inženýři a úředníci Němci. Pouze Maďary zaměstnávala Murárská společnost. Dřevařská firma Václava Vančury zaměstnávala výhradně Slováky, kteří byli nuceni vstoupit do Hlinkovy gardy (HG) a Hlinkovy slovenské lidové strany (HSL'S).¹¹ Jeden z vojáků, Hutník, při otevření vagónu, kde byla Irena Basedová, zvolal: „Ukažte sa Dobšínčania, nech vidím akí sté to Dobšínčania“ a pak prohlásil, nač že jedou domů, že tam nemají co hledat.¹²

Veliteli pluku, štábnímu kapitánu Eugenu Surovčíkovi, Karol Pazúr falešně tvrdil, že jako důstojník OBZ má oprávnění střílet Němce. Předstíral, že v transportu karpatských Němců jsou příslušníci SS.

Výběru popravčí čtyř z 1. roty byl přítomen Bedřich Smetana. Její velitel, kpt. Komanický, dal rozkaz výkonnému rotmistru Gejzovi Gladičovi, aby vybral deset mužů s automaty a střelivem. Když tento splnil velitelův rozkaz, dotázal se pak Smetana Gladiče, zda ví, co je to vojenské tajemství. Když rotmistr kladně odpověděl, poznamenal Smetana: „Stačí jedna gulka.“ Později, když předával vystrašené karpatské Němce této četě, řekl Gladičovi: „Tu máte 246 lidí, keď jedna hlava zmizne, pojde aj vaša!“¹³

Večer po 20. hodině navštívil poručík Karol Pazúr Místní národní výbor v Lověšicích, jehož plénium právě zasedalo, a požádal jeho předsedu JUDr. Antonína Mikloše, aby mu dal k dispozici 10-15 místních občanů k vykopání hrobu s odůvodněním, že dostal rozkaz zastřelit 5-6 esesmanů.

Lověšický předseda nejprve nabídl vojákům k dispozici patřičné nářadí. Pazúr však trval na svém požadavku. Plénium navrhlo asi 30 osob, které pak obešel obecní sluha Josef Skalka. Brzy se začali scházet před budovou MNV muži s rýči, lopatami a krumpáči. Mnozí dokonce pod pohrůzkou, když se práce nezúčastní, že budou zastřeleni.¹⁴

O tomto připravovaném činu slovenských vojáků chtělo lověšické představenstvo nejprve informovat ONV v Přerově. Bylo pozdě večer, telefonní spojení nefungovalo a mezi místním obyvatelstvem, které bylo svědkem nelidského chování esesmanů při projíždění transportu vězňů a zajatců, se nenašel nikdo, kdo by byl ochoten jet do Přerova. V živé paměti měli lověšičtí obyvatelé také smrt čtyř spoluobčanů, kteří byli zastřeleni Němci 1. května 1945.

Lověšické občany z rozhodnutí MNV vedl Oldřich Zezula. Mnozí z nich šli s vědomím, že jdou kopat jámu pro uhynulé koně. Hrob o rozměrech 17 x 2 x 2 metry, který se nacházel na parcele č. 673, jejímž majitelem byl Josef Skácelík z Bochoře a měl ho pronajaté újezdecký rolník Jan Rolenz, kopalo celkem 27 mužů. Pouze na deset minut je vystřídal pár mužů ze skupiny karpatských Němců. Hrob byl vykopán v jednu hodinu po půlnoci 19. června 1945. Nikdo z lověšických občanů se nesměl vrátit domů, neboť okolí bylo obklíčeno vojenskou patrolou a hrozilo nebezpečí zastřelení. Většinou stáli nebo leželi asi 150 metrů od jámy, pozorovali a poslouchali běsnící vojáky.¹⁵

Ještě než byl hrob vykopán, byl veden transport slovenských Němců v čtyřstupech z lověšického přednádražního prostoru k místnímu hřbitovu a odtud k prvním domkům do Horní Moštěnice, pak zase zpátky ke kamennému kříži na lověšické křižovatce a odtud posléze po skupinkách nahoru po ní cestou ke Švédským šancům.

Vražedný akt prováděli po půlnoci za měsíčního svitu slovenští vojáci a z místních občanů pouze František Vaculík, námezdní zemědělský dělník lověšického sedláka Josefa Brázdy, který v té době konal vojenskou službu v přerovské posádce. Sám zastřelil 3-4 osoby.¹⁶ Všechny oběti se musely svléci do spodního prádla, odevzdat peníze, šperky, vkladní knížky a pochopitelně osobní doklady, které pak na místě byly páleny. Zvláště aktivní byl zde opět četař aspirant Bedřich Smetana. Podle pozdějších výpovědí svědků on a Karol Pazúr byli nepochybně hlavními aktéry celé exekuce a ukradli největší část peněz, šperků a vkladních knížek.

Přímý svědek této události, Alois Svojanovský, po dvou letech v roce 1947 vylíčil následující scénu z této noci: „Sám jsem byl přítomen při popravě první skupiny a viděl jsem, jak poručík nařídil, aby se svlékli a na cestě ve vzdálenosti asi 2 metrů od hrobu museli naházeti na hromadu své svršky. Bylo tam 13 vojáků se samopaly. Když byli ve spodním prádle, vlastně ještě než se svlékli, tázal se jich poručík, kdo z nich byl v Hlinkově gardě. Nepřihlásil se z nich nikdo a poručík jim řekl, že budou všichni zastřeleni. Nato jich osm vystoupilo a prohlásilo, že byli členy Hlinkovy gardy. Poručík nařídil, aby tito odstoupili stranou a zbytek asi 12 osob (mužů) postavili do řady již ve spodním prádle, za ně se postavili vojáci, za každého z nich jeden, a najednou všichni vojáci ve vzdálenosti asi 1 metru zezadu střelili každého, který stál před nimi, do týla. Tito byli ihned mrtví... V detailu se pamatuji, kdy poručík se ptal, kdo byl v Hlinkově gardě a nikdo se nepřihlásil, že přišel k jednomu dobře oblečenému muži a řekl mu, když tento řekl, že není vinen: „Ty dacane, tys byl nejhorší chlap pod sluncem, když moje žena s dvěma dětmi klečela před tebou na kolenou, abys jí daroval život, daroval jsi jí ho?“ Muž na to již neodpověděl a klidně se začal svlékat.“¹⁷

Další lověšický svědek Čeněk Tomšík popsal smutnou atmosféru před popravou takto: „Muži před odstřelením prosili a spínali ruce, aby byli ušetřeni, avšak ženy neproněsly ani slova, ale jedna z nich křičela Heil Hitler! a druhá zase Heil Kristus!“¹⁸ Josef Černoch v roce 1947 při vyšetřování tohoto případu řekl, že při rozhovoru s jedním rotným se dozvěděl, že uprchlíky osobně znají a že „vraždili slovenské vlastence“.¹⁹

Akt pomsty skončil ve 4.30 hod. Hromadný hrob byl zasypán třiceticentimetrovou tenkou vrstvou hlíny. Práci lověšičtí občané skončili v pět hodin. Teprve pak se všichni odebrali do svých domovů. Zbýlé šatstvo naložil na vůz Miloš Janda, pomáhal mu při tom z příkazu slovenského vojína také Josef Černoch, a odvezli náklad na dvůr lověšického MNV, kde byl rozdán obyvatelům obce. Slovenští vojáci si na místě hned vzali, co se jim hodilo, zvláště pak zlato, hodinky, peníze a boty. Týž den ještě dokončili vyplnění prázdného transportu svých obětí. Vše složili do vlaku, který

odjel 19. června 1945 v 19.18 hod. směrem do Bratislavy. Bylo to v době, kdy se již celou záležitostí začala zabývat přerovská kriminální služba spolu se dvěma příslušníky sovětské NKDV.²⁰

Podle závěrečné zprávy Okresní kriminální úřadovny v Přerově z 10. 7. 1947 bylo „...zastřeleno ze vzdálenosti asi 1 m zezadu ranami do týla, dle jedné verze 244 osob, z nich 92 mužů, 50 až 60 dětí a zbytek žen, dle druhé verze asi 255 osob, z toho 40 žen a asi 8 dětí do stáří 6 let a dle třetí nejpravděpodobnější verze asi 250 osob, z nichž mohlo být mužů asi 30, dětí do 10 let asi 15-20, dětí od 10 do 14 let také asi 15 až 20 a zbytek ženy." Podle mínění ol mouckého vyšetřujícího soudce JUDr. Františka Doležala z roku 1968 to bylo 267 obětí. Tento údaj považuji za nejvěrohodnější.²¹

Přímý účastník exhumace Jan Kodaj v roce 1974 uvedl 265 mrtvých. V německém archivu v Odelhausenu uvádí ing. Georg Klein 253 známých jmen obětí.²²

V kanceláři lověšického MNV zůstalo po rozebrání šatstva a cenných věcí slovenskými vojáky pouze 15 174 říšských marek, které pak dr. Antonín Mikloš předal 20. června 1945 na ONV v Přerově.²³

Z úředního záznamu ze 4. 7. 1947 vyplývá, že z vydrancovaného vlaku s uprchlíky slovenští vojáci zanechali nepotřebné věci jako skříně a staré pomalované truhly, které byly předány stavebnímu oddělení ONV v Přerově a zde byly spáleny.

Ráno 19. června 1945 Antonín Mikloš a Oldřich Zezula podali hlášení o celé události předsedovi ONV v Přerově Bohumilu Sídovi a veliteli okresního četnického velitelství Františku Venzerovi. Bohumil Šída, František Venzera, zástupce přerovské vojenské posádky mjr. Václav Salaquarda, JUDr. Vavřinec Hudousek a dva důstojníci Sovětské armády a jejich tlumočník prof. Karel Skácel, které pověřil vyšetřováním přímo sovětský velitel Přerova pplk. Filip Antonovič Popov, navštívili týž den místo činu a celou záležitost začali vyšetřovat. Na lověšickém MNV ještě zastihli asi dvacet slovenských vojáků v čele s K. Pazúrem, který na Venzerovu otázku, co že to provedli, *rázným* způsobem odvětil, že „je to jejich vojenská věc, aby se o to dále nezajímal“.²⁴

Když byl Pazúr sovětským důstojníkem požádán, aby se legitimoval, ukázal mu tento průkaz, „důstojník se usmál, zasalutoval a bez dalšího z místnosti odešel“. Zároveň dal ostatním pokyn, aby odešli. Při cestě zpět do Přerova sovětský důstojník nic neřekl o tématu rozhovoru a jakými doklady se Pazúr legitimoval.²⁵

Cyril Mucha u výsledku 18. 7. 1945 potvrdil, že zavolal bezpečnostní složky na železnici, aby dohlížely 19. 6. 1945 na vydrancované vagóny. Ty pak po naložení vyhozených věcí zpět do vagónů zaplomboval, přelepil visačkami a prázdné vagóny byly z transportu odstaveny na vedlejší kolej.²⁶

Po návratu do Přerova bylo podáno hlášení o krvavé noci nadřízeným vojenským a bezpečnostním úřadům. Antonínu Miklošovi bylo sděleno, že „poručík slovenské armády, vedoucí exekuční výpravy, měl k takovému zásahu oprávnění“.²⁷

Večer však byl již z příkazu pplk. F. A. Popova vydán na Karola Pazúra zatykač. Václav Salaquarda, František Venzera a dva sovětské důstojníci ho však již v Lověšicích nezastihli, neboť sedm minut před jejich příjezdem odjel vlak směrem na Hodonín. Po návratu do Přerova a vyličení dané situace Popov nařídil mjr. V. Salaquardovi, aby K. Pazúra zadržel na trati. Asi ve dvě hodiny ráno 20. června 1945 se mu ho podařilo telefonicky zastihnout v Rohatci. Po otázce, zda je to on, co provedl exekuci v Lověšicích a proč to udělal, Pazúr řekl: „Pán major, to je naša věc, vám o tom nemůžem nič povedať a já si to na příslušných miestach zodpoviem!“ Na další dotazy Václava Salaquardy již neodpověděl a zavěsil telefon.²⁸

V Salaquardově svědectví o výsledku šetření v Lověšicích je uvedeno, že zde bylo popraveno 255 osob, z toho 40 žen a 8 dětí do šesti let. V zavadlech popravených byly nalezeny ruční granáty, pancéřová pěst, obrazy A. Hitlera, H. Góringa, J. Goebbelse aj. V závěru pak mjr. Salaquarda dodává: „...vyšetřováním těsně po provedených popravách nedalo se zjistiti, o jaké osoby z transportu uprchlíků se jednalo, zda to byli Němci, Slováci, či jinak.“ Podle vyprávění lověšických svědků slovenští vojáci uprchlíky částečně znali a tímto brutálním činem si s nimi vyrovnávali spory z období Slovenského národního povstání.

František Vaculík ve výpovědi popsal tento výjev: „Viděl jsem také mezi jiným, že byla zastřelena matka, která měla s sebou asi šestileté dítě, a když matka spadla do jámy, žádalo toto dítě, aby bylo rovněž zastřeleno. Tento výrok proneslo toto dítě slovenským nářečím.”³⁰

Čet. asp. Bedřich Smetana ve výpovědi z 9. 8. 1947 na OBZ v Bratislavě popsal událost z června 1945 v Lověšicích a na švédských šancích. Uvedl, že Karol Pazúr po dohodě s velitelem pluku špkt. Surovčíkem a se styčným důstojníkem Sovětské armády se rozhodli po údajném zjištění, že se jedná o příslušníky SS, FS, DP a Hitlerjugend, kteří se aktivně zúčastnili bojů proti partyzánům, tyto zastřelit. Smetana uvedl, že Pazúr se dohodl o zastřelení karpatských Němců s předsedou MNV v Lověšicích. Věci, zbylé po zastřelených, měly být rozdány bojujícím partyzánům a rodičům po zemřelých partyzánech. V závěru výpovědi Smetana řekl: „Při tejto akcii bol prítomný člen MNV Lověšice, ktorý nám potom vŕele d'akoval, že smē tak dokladné zúčtovali s fašistickými bandami a zradcami slovenského národa. Předseda MNV sa vyjádřil, že by potreboval stále mať okolo seba takýchto chlapcov, ako smē my, čím chcel vyjádřit, že s akciou úplné súhlasil.”³¹

Tato surová událost byla následkem vyřizování si poválečných účtů, které nešetřilo ani malé, bezbranné děti a jejich matky, jak o tom vypráví lověšický občan A. Kubík: „Ženy vesměs plakaly, jedna měla dokonce dvě děti v náruči, jedno jednorozční v levé, druhé asi tříleté v pravé náruči a u hrobu prosila, nevím zda česky nebo slovensky, aby nejdříve zastřelili její děti a potom ji. Voják, který se za ně stavěl, ji okřikl slovy „mlč“, načež ji střelil do týla. Žena i s dětmi spadla do hrobu. Vzápětí na to, což trvalo jen okamžik, šel podle hrobu poručík Pazúr a posvítíl si, kdo jest ještě živ, nebo se aspoň hýbe a nyní střelil i ty dvě děti, které byly dosud živé a plakaly.”³²

HLAVNÍ STRŮJCI UDÁLOSTI, JEJICH VÝSLECHY A POTRESTÁNÍ

Velitel transportu 17. pěšího pluku jedoucího z Prahy do Bratislavy, mjr. Eugen Surovčík, byl vyslýchán Obranným zpravodajstvím již v srpnu 1945. V protokolu, napsaném 21. srpna 1945 na OBZ v Levicích, se praví: „Bolo dohodnuté, že tieto osoby, ktoré napáchali tolko zla, nesmú sa vrátiť na slovenskú pôdu. Na žiadosť poručíka OBZ Pazúra dodal som 20 vojakov so slovami: „Vy viete najlepšie, aké máte dispozície, čo máte a nemáte robiť. Keď niečo budete prevádzať, prevedte v nočnej dobe tak a na takom mieste, aby to nevideli civilné osoby. Pokiaľ mi je známe, celá akcia bola provedená nenápadne a v noci.”³³

Po odeznění euforie z konce války a protiněmeckých nálad se touto brutální hromadnou vraždou začaly zabývat naše justiční a vojenské orgány. Ústavodárné Národní shromáždění 10. července 1947 schválilo vyšetřovací komise bezpečnostního výboru, které měly za úkol prozkoumat hromadné zákroky proti občanům maďarské a německé národnosti a také jiným lidem po 5. květnu 1945. Ve výnosu se jmenovitě psalo také o Horní Moštěnici.

V červnu a červenci 1947 vyšetřovala okresní úřadovna v Přerově z popudu kriminální služby SNB v Praze svědky masové vraždy na Švédských šancích. Dne 2. června 1947 zahájil bratislavský vojenský prokurátor pátrání po npor. Karolu Pazúrovi, mjr. Eugenovi Surovčíkovi a ppor. Bedřichu Smetanovi za spoluvinu na zavraždění ppor. Ervína Bacušana v Bratislavě v červenci 1945. Při této příležitosti bylo vyslechnuto mnoho přímých svědků, kteří byli přítomni přípravě a pak i samotné exekuci na Švédských šancích. Na základě svědeckých výpovědí lověšických občanů, vedoucích státních, civilních, policejních a vojenských představitelů Přerova v roce 1945 a také zbylých dobšinských občanů z transportu se daly zrekonstruovat dny 18. a 19. červen 1945. I když svědectví si někdy protiřečila, jsou nám dnes cenným dokladem k objasnění průběhu události.

Ppor. v záloze Bedřich Smetana byl vyslýchán 9. srpna 1947 a zjišťoval se jeho podíl na postřelení 265 civilistů na Švédských šancích. Nebyl však za uvedený zločin trestně stíhán, prý pro nedostatek důkazů. Odsouzen byl za masakr v Petržalce a za smrt ppor. Ervína Bacušana.³⁴

V poválečném životě Bedřicha Smetany existují jisté dohady. Zjistil jsem, že se původně jmenoval Friedrich Schritzer. Tento středoškolák s maturitou se narodil v Ostravě 22. 5. 1920 a byl náboženství evangelického augsburského vyznání. Před nástupem trestu se za pomoci svých vlivných příbuzných, v té době politicky angažovaných, dostal Smetana přes Maďarsko do Izraele, kde nadobro končí jeho stopy.³⁵

František Vaculík nebyl odsouzen a po válce odešel do severomoravského pohraničí. Byl správcem statku ve Vajglově a bydlel v Břidličné.³⁶

Za čin na Švédských šancích byl vyšetřován od 4. června 1948 pouze Karol Pazúr. Dne 14. ledna 1949 byl odsouzen Vrchním vojenským soudem v Bratislavě k sedmi rokům a šesti měsícům vězení. Podal však odvolání a zmateční stížnost. Odvolal se rovněž státní vojenský žalobce plk. Anton Rašla a Nejvyšší vojenský soud v Praze 29. června 1949 zvýšil Pazúrovi trest na 20 roků vězení. Nepomohly ani několikrát intervence důstojníků 5. oddělení generálního štábu Československé armády i samotného náčelníka tohoto oddělení Bedřicha Reicina, nechvalně proslulého inscenátora politických procesů z počátku padesátých let. Je známo, že ve věznicích v Bratislavě i v Leopoldově byl Karol Pazúr konfidentem Státní bezpečnosti. To bylo nepochybně příčinou, že z rozhodnutí prezidenta republiky Klementa Gottwalda z 28. února 1951 byl trest Karolu Pazúrovi snížen na deset let. Následujícího roku byl však definitivně propuštěn na základě všeobecné amnestie.³⁷

Z obžaloby vrchního vojenského prokurátora v Bratislavě plk. JUDr. Antona Rašly se můžeme dovědět nejen o pohnutkách k přípravě a pak následném provedení celé akce, ale také zajímavé informace o minulosti a povahových vlastnostech odsouzeného na základě psychiatrického vyšetření. Najdeme zde také zmínku o jeho rodinných příslušnících.

Pazúr se plně přiznal ke všem částem obžaloby. Na svoji obranu uvedl, že „...v tom videl svoju vlasteneckú povinnosť, keď tieto osoby postriela, a ďalej sa bráni tým, že k postrieleniu dostal súhlas od neznámeho nadporučíka Československej armády.“³⁸ Dnes je již těžko pravděpodobné zjistit, kdo byl tento záhadný a neznámý muž. Na Přerovsku se v ústním podání traduje, že celou akci řídil přímo z velitelského vagónu Viliam Salgovič. 17. pěší střelecký pluk byl součástí 4. divize, ve které byl právě Šalgovič náčelníkem zpravodajského oddělení. V další části žaloby se praví: „... je dokázané, že obviněný dal zmienené osoby postrieľať svojvoľne a iba z chorobnej ješitnosti, aby sa mohol týmto ohavným zločinom vychvalovať. Obviněný npor. je zločinnej povahy a podľa posudku pochádza zo zaťaženej rodiny a z celého jeho doterajšieho spôsobu života je zřejmé, že nevedol riadny život. Bol za bývalého Slovenského štátu členom HG, odišiel dobrovoľne na prácu do Nemecka, nevydržal nikde pri riadnej práci a je chorobné ambiciózný. Na vrodenný zločinecký sklon poukazuje aj tá okolnosť, že jeden jeho brat bol členom zbraní SS a páchal v minulej vojne také isté zločiny ako obviněný npor. Pazúr, za čo sa toho času nachádzal vo väzbe u ľudového sudu v Trenčíne. Napriek tomu však nejde u npor. Pazúra o taký chorobný sklon, ktorý by vybočoval priči-tateľnosť (správne príčetnosť), lebo podľa posudku znalcov (pór. č. 17 spisu Oz-57/1948) je obviněný normálny a za svoju činnosť zodpovedný. V danom prípade ide iba o morálnu menejcennosť, ktorú sa snaží obviněný maskovať vlastenectvom.“³⁹

Další část obžaloby vytýká oprávněně Karolu Pazúrovi, že neodevzdal podezřelé údajné kolaboranty příslušným bezpečnostním úřadům, neboť v té době již fungovaly lidové soudy. Bylo vyvráceno také tvrzení obžalovaného, že zjišťoval před popravou u všech totožnost a národnost. Soud zjistil, že mezi zastřelenými byly dvě ženy slovenské národnosti.

Závěr obžaloby jasně vyznívá v neprospěch Karola Pazúra a veřejně se distancuje od nehumánního činu obžalovaného důstojníka Československé armády: „Týmto činom obviněný poškodil dobré meno armády, ale aj celého nášho národa... Preto je tu verejný záujem, aby bol priamo manifestačne označený ako výnimka, aby nelpela skvrna na cti nášho národa.“⁴⁰

Z rozsudku, vyneseneho Vrchním vojenským soudem v Bratislavě vyplývá, že odsouzený se necítil vinný a svého činu nelitoval. Popravy karpatských Němců vedl sám, na svoji zodpovědnost a se souhlasem velitele pluku v takové dokonalosti, aby z eskortovaných osob nezůstal nikdo na živu. Konal to z vlasteneckého citu, vedený tužbou po odplatě za neludské činy, kterých sa dopúšťali Němci v tejto vojne na pokojnom civilnom obyvateľstve po celom Rusku, na Slovensku, ako aj na príslušníkoch čs. vojenských a partyzánských jednotiek.“⁴¹

Soud se neztotožnil s tvrzením odsouzeného, který se odvolával na § 1 zákona č. 115/1946 Sb. o beztrestnosti některých jednám souvisejících se spravedlivým odplácením za některé činy okupantů. Bratislavský soud usvědčil Pazúra ze lži, že se při vyšetřování přesvědčil, „že všetky zastřelené osoby sú fašistami.“ Ženy a děti nechal popravit z prostého důvodu: „nevěděl, co s nimi počat, keď mužský budu zastřelení.“ Zajímavá je ta pasáž rozsudku, kde se uvádějí polehčující okolnosti

odsouzeného, mj. to, že Pazúr neodjel po činu do zahraničí, když mu nabídla cizí zpravodajská služba pomoc k útěku. Tento návrh odmítl a učinil o tom hlášení příslušným úřadům.⁴²

V odvolání z 19. února 1949 Karol Pazúr obvinil tiskové orgány Národně socialistické strany na Moravě a Demokratické strany na Slovensku za to, že úmyslně vyvolaly aféru okolo procesu, aby před nastávajícími volbami zdiskreditovaly Komunistickou stranu Československa a Komunistickou stranu Slovenska.⁴³

Ve stanovisku Ministerstva národní obrany v Praze k použití zákona č. 115/46 Sb., které si vyžádal Nejvyšší vojenský soud v Praze v souvislosti s tímto procesem, je opět několik zajímavých informací, které vyvracejí možnost použití tohoto zákona. I když k činu došlo v době, na kterou se tento zákon vztahuje (a připustíme, že zde mohlo jít skutečně i o jedince - pomahače německých okupantů), a tudíž tímto činem chtěl pachatel pomstít nelidskost Němců, spáchanou za války, všechny ostatní argumenty neobstojí, neboť svým chováním, jednáním a vystupováním a také postojem svých sourozenců před válkou i v jejím průběhu neměl k tomu žádné důvody. Z tohoto stanoviska proti použití zmíněného zákona ve spojitosti s procesem Karola Pazúra vysvítá:

„a) Minulost obžalovaného: zejména prokázaný jeho dobrovolný odchod na práci (které se doma většinou vyhýbal) do Německa, členství v německém reprezentačním fotbalovém mužstvu, později jeho členství - byť jen krátké - v HG, z čehož lze vyvodit, že činem se snažil spíše zakrýt vlastní své dřívější kolaborantské sklony.

b) Nedostatečné jeho subjektivní přesvědčení, že jde o fašisty (u hlavního přelíčení řekl, že „předpokládal, že všechny zastřelené osoby jsou fašisté“).

c) Ohledně žen a dětí doznal, že jejich popravu nařídil z rozpaků nad dalším jejich osudem: nevěděl, co s nimi počít. Zejména u dětí, jejichž věk se pohyboval od 1 roku výše, lze tvrdit, že o nějaké odplatě nemůže vůbec být řeči.

d) Znalci lékaři označili jako pohnutku činu mravní méněcennost obžalovaného, při které za své činy jest odpovědný.

e) S mravní méněcenností souvisejí rodinné poměry obžalovaného, špatná pověst, kterou jeho celá rodina požívá, dědičné *zatížení* po otci, minulost jeho bratra Julia, který byl roku 1932 odsouzen pro špionáž ve prospěch Maďarska, byl pak horlivým členem HG, vstoupil do zbraní SS a je t. č. ve vyšetřovací vazbě v Trenčíně, a minulost jeho sestry Etely, která se za okupace stýkala s německými důstojníky a byla podezřelá ze špionáže ve prospěch Němců.

f) Povaha transportu slovenských Němců, náhodný způsob střetnutí se obžalovaného s tímto transportem, nedostatek jakéhokoliv podnětu k zákroku proti příslušníkům transportu a nedostatečný způsob zjištění provedení obžalovaným o druhu transportu.“⁴⁴

Paradoxní na tomto případě je, že vojenský prokurátor a státní žalobce v procesu s K. Pazúrem, JUDr. Anton Rašla, nastoupil kolem roku 1955 výkon trestu v Leopoldově.

Karol Pazúr v 60. a 70. letech působil jako přední funkcionář Svazu protifašistických bojovníků a 15. listopadu 1973 si podal žádost o vydání osvědčení podle zákona č. 255/46 Sb. Toto osvědčení obdržel 20. května 1975, i když v jeho trestních spisech bylo uvedeno, že byl členem HSUS i HG. Členství v Hlinkově gardě představovalo však zákonnou překážku pro získání uvedeného osvědčení. Pazúrovými přímluvci byly Krajská správa Sboru národní bezpečnosti a správa Státní bezpečnosti v Banské Bystrici.⁴⁵

O suverénním vystupování tohoto samozvaného vykonavatele ortelu smrti nad karpatskými Němci svědčí ještě tato jedna epizoda.

Anton Rašla se střetl v roce 1969 na jedné vzpomínkové slavnosti v Sušici u příležitosti oslav 25. výročí Slovenského národního povstání jako delegát Vojensko-historického ústavu s Karolem Pazúrem, který vedl jednu městskou delegaci ze Středoslovenského kraje. Ve svých pamětech, uložených v archivu SNP v Banské Bystrici, o tomto střetnutí Anton Rašla píše: „Pazúr bol ovešaný metálmi, vystupoval suverénne ako zaslúžilý činiteľ a pódla toho ho aj privítal generál František Šádek: šlo predsa o bojového druhu, tykali si, objímali sa, avšak neviem, či bol gen. Šádek informovaný o tom, za čo Pazúr sedel (alebo vôbec či vedel o jeho odsúdení). Pazúr sa s blahosklonným úsmevom priblížil aj ku mne - tykať mi sa zrejme neopovážil, avšak podával mi ruku (!) so slovami „já vám odpúšťam - to bola vtedy taká doba!“⁴⁶

EXHUMACE SPOLEČNÉHO HROBU A SNAHA ZATAJIT UDÁLOST PO ROCE 1948

Exhumace obětí byla provedena v největší tajnosti na přímý příkaz ministerstva vnitra 7. - 9. října 1947 za asistence přerovských příslušníků SNB, dr. Severina ze StB v Olomouci, okresního hygienika MUDr. Bohumila Crhonka, přerovských hrobníků a příslušníků speciální asanační vojenské jednotky z Terezína. V mnohém potvrdila výpovědi přímých svědků této tragické události.

Asi 71 těl mužů bylo naloženo do beden a pohřbeno na přerovském hřbitově, vlevo od hlavní brány, kde dříve bylo zahradnictví. Pohřební akt provedl přerovský římskokatolický kněz P. Složil za přítomnosti JUDr. Jurečky z ONV v Přerově a místních strážmistrů SNB Jana Kodaje a Petra Kučery. Ostatní oběti byly zpopelněny v olomouckém krematoriu. Jednalo se především o ženy a děti.⁴⁷

V červenci roku 1947, kdy se o tento politováníhodný čin začala zajímat i zahraniční veřejnost, začalo již zmíněné hromadné vyšetřování tohoto zločinu. Proces s hlavními iniciátory se měl konat v Bratislavě počátkem roku 1948. Dne 24. února 1948 dostal státní zástupce v Olomouci JUDr. František Doležal rozkaz z ministerstva spravedlnosti, aby všechny spisy zaslal do Prahy, neboť si je vyžádalo Národní shromáždění v důsledku interpelace poslanců dr. Chudoby, dr. Ducháčka, dr. Koželuhové, ministra dr. Procházky aj.

Státní orgány po únorovém puči v roce 1948, i přes svou snahu na celou událost zapomenout, musely dovést soudní jednání do konce. Přispěly však k tomu, že se o ní následujících čtyřicet let nemluvilo.

POMNÍK NA PŘEROVSKÉM HŘBITOVĚ

Městský hřbitov v Přerově je místem posledního odpočinku zdejších občanů. Vedle prostých hrobů stojí i honosné hrobky, pomníky významných přerovských osobností a důstojné pomníky obětem obou světových válek. V centru hřbitova se nalézá památník obětem nacismu od akademického sochaře Josefa Bajáka, u kterého se scházejí v květnových dnech pravidelně od druhé světové války místní občané.

Dne 14. listopadu 1993 v místě bývalého zahradnictví, kde byly uloženy po exhumaci pozůstatky 71 mužů - karpatských Němců, byl odhalen starostou města JUDr. Petrem Dutkem prostý pomníček. Slavnostnímu aktu předcházela bohoslužba v širavském kostele sv. Michala, celebrowaná Msgr. Ernestem Tatarkou ze Spolkové republiky Německo, a položení věnců u památníku obětem nacismu za účasti pozůstalých i občanů Přerova. Pomník byl navržen ing. arch. Vojmírem Prášilem a postaven za přispění Městského úřadu v Přerově, Okresního úřadu v Přerově a Muzea Komenského v Přerově.

Prostý dubový kříž s trnovou korunou má na žulové desce tento nápis v českém a německém jazyce: „Na tomto místě jsou po exhumaci v roce 1947 uloženy tělesné pozůstatky karpatských Němců ze Slovenska, kteří byli spolu s ženami a dětmi zavražděni na Švédských šancích v noci z 18. na 19. června 1945 příslušníky 17. pěšího pluku z Petržalky.“

Další dva řádky jsou citátem J. J. Rousseaua: „Vidíme-li nespravedlnost a mlčíme-li k ní, pášeme ji sami.“ Následuje též text v němčině a pak jména míst, odkud oběti pocházely: Janova Lehota, Horný Spiš a Dobšiná.⁴⁸

Konečně tak byla realizována tříletá snaha společnosti Drexlerhauer Gemeinschaft, vedené předsedou ing. Georgem Kleinem, Městského úřadu a dalších městských kulturních a náboženských institucí. Obyvatelům města, ale i dalším návštěvníkům Přerova připomíná tento památníček nesmyslnost války a útrapy, které přináší všem lidem bez ohledu na národnost, náboženství, politické smýšlení či rasu.

S porozuměním přijímáme v Přerově návštěvy pozůstalých z Německa i Slovenska, kteří přijíždějí vzpomenout památku svých bližních. Necítí nenávist, jak bychom mohli předpokládat, nechtějí mstu a odplatu. Žádají pouze přiznání nevinny obětí. Vesměs se naše setkání odehrávají v atmosféře, vedoucí ke sblížení, neboť nelze donekonečna rozněcovat nepřátelství obou národů.

Nechť tato drobná publikace přispěje k porozumění Čechů a Němců, spojenému se vzájemnou spoluprací a přátelstvím! Čtenář ať si udělá svůj vlastní úsudek o vině či nevině, o činech, kterých se dopouštěli těsně po válce i příslušníci českého a slovenského národa.

V závěru stati o událostech 18. - 19. června 1945 mi dovoluete vyslovit přání: nezapomeňme na hrůzy, které se udály v tehdejší době. Něco podobného se nesmí již nikdy opakovat!

Poznámky a prameny

1/ Prvé zprávy o události z 18. - 19. 6. 1945 byly zveřejněny v němčině prof. Johannem Liptákem v Karpatské ročence ve Stuttgartu roku 1945. Česky pak ve Svobodných novinách 10. 7. 1947 a 16. 7. 1947, v Národním osvobození 17. 7. 1947, na Slovensku v Čase 10. 7. 1947. Podrobnější příspěvky byly později otištěny Františkem Hýblem v Novém Přerovsku 14. a 18. června 1991 (Hrůzné svědectví), F. Hýblem a Janem Chmelíčkem v 3. čísle Kulturní a společenské revue (Byla to masová vražda) v roce 1991 a Tomášem Staňkem a Luborem Václavů v časopise Historie a vojenství 3/1991 (Dokumenty. Případ Přerov 18. června 1945).

2/ Srov.: Anděl míru, jenž je poslán anglickým a nizozemským mírovým vyslancům v Bredě... In: Apoštol míru J. A. Komenský. ELK Praha 1949, s. 191.

3/ Údaje o evakuaci jsem získal od dobšinských karpatských Němců a pak z výpovědi Adama Lacka, notáře v Dobšíně. Srov.: Přehled spisů o trest, věci proti F. Vaculíkovi a spol. pro § 134 t. z., uložený ve Státním okresním archivu v Přerově (3739/47). Nacházejí se zde spisy Státního zastupitelství v Olomouci, Krajského soudu v Olomouci, Okresního soudu v Přerově, Ministerstva vnitra - Kriminální ústředny, Vojenské prokuratury v Bratislavě a Vojenské věznice v Bratislavě.

Protože mi nebylo umožněno nahlédnout do archiválií ve Vojenském historickém archivu v Praze, jsou právě přerovské dokumenty hlavním pramenem k vyličení události na Švédských šancích 18. až 19. června 1945. Děkuji tehdejšímu řediteli SOA v Přerově dr. Vojtěchu Cekotovi za to, že mi umožnil v roce 1991 podrobně prostudovat tento konvolut spisů, ve kterém jsou desítky výpovědí lověšických, dobšinských a jiných svědků.

4/ SOA Přerov; výpověď Anny Berty Eltscherové.

5/ SOA Přerov; Závěrečná zpráva Okr. KU Přerov z 10. 7. 1947.

6/ SOA Přerov; výslech svědka A. Šmelka v Dobšíně 23. 10. 1947.

7/ SOA Přerov; výpověď Ireny Burčové-Klausmannové a Margity Liché z 23. 10. 1947.

8/ SOA Přerov; výpověď V. Vinceny, s. 43.

9/ SOA Přerov; výpověď Ireny Burčové-Klausmannové.

10/ SOA Přerov; výpověď Margity Liché.

11/ SOA Přerov; výpověď Adama Lacka.

12/ SOA Přerov; výpověď Ireny Basedové z Dobšíně.

13/ SOA Přerov; výpověď Gejzy Gladiče v Bratislavě 14. 8. 1947.

14/ SOA Přerov; výpověď Antonína Mikloše z 27. 6. 1947 a Závěrečná zpráva Okr. KU Přerov z 10. 7. 1947.

15/ Tamtéž.

16/ Tamtéž, s. 40.

17/ Tamtéž, s. 5b.

18/ Tamtéž, s. 15.

19/ Tamtéž, s. 40.

20/ SOA Přerov; Závěrečná zpráva ...

21/ Kopii Podání 25. 7. 1968 JUDr. Františka Doležela z Prostějova, kterou poslal tehdejšímu ministru vnitra Pavlovi, jsem získal od prostějovského knihkupce Stanislava Pithnera.

22/ Kopii strojopisu vzpomínky Jana Kodaje z r. 1974 na exhumaci v roce 1947 jsem obdržel od jeho syna Jana Kodaje 13. 5. 1991.

23/ SOA Přerov; s. 10: Opis potvrzení odevzdání peněz ze dne 20. 6. 1945. Očitý svědek Josef Bartocha z Újezdce, který byl na Švédských šancích 19. 6. 1945, mi 17. 5. 1995 uvedl, že zde ještě ráno hořela velká hromada, ve které se nacházely nejen občanské průkazy a jiné osobní doklady obětí, ale i velké množství německých marek.

- 24/ SOA Přerov; výpověď Antonína Mikloše, s. 8.
- 25/ SOA Přerov; výpověď Vladimíra Vinceny, s. 43.
- 26/ SOA Přerov; výpověď Cyrila Muchy.
- 27/ Cit. výpověď Antonína Mikloše, s. 8.
- 28/ SOA Přerov; výpověď Václava Salaquardy, s. 23 b.
- 29/ Tamtéž, s. 24.
- 30/ SOA Přerov; výpověď Františka Vaculíka, s. 28.
- 31/ SOA Přerov; výpověď Bedřicha Smetany, s. 55.
- 32/ SOA Přerov; výpověď Arnošta Kubíka, s. 74.
- 33/ Citovaný příspěvek T. Staňka a L. Václavů v časopise Historie a vojenství 3/1991, s. 170.
- 34/ SOA Přerov; s. 121 b.
- 35/ Z vyprávění generála justice JUDr. Antona Rašly autoru tohoto pojednání v Bratislavě 21. listopadu 1994.
- 36/ Tuto informaci jsem získal od Josefa Brázdy z Buku, syna lověšického sedláka Josefa Brázdy, u kterého František Vaculík pracoval.
- 37/ Citovaný příspěvek T. Staňka a L. Václavů, s. 169.
- 38/ Tamtéž, s. 171.
- 39/ Tamtéž, s. 172.
- 40/ Tamtéž.
- 41/ Tamtéž.
- 42/ Tamtéž, s. 173.
- 43/ Tamtéž, s. 174.
- 44/ Tamtéž, s. 174 - 175.
- 45/ Tamtéž, s. 169.
- 46/ Tamtéž, s. 175. (Výňatek z pamětí generála JUDr. Antona Rašly z roku 1987.)
- 47/ Citované vzpomínky Jana Kodaje na exhumaci v roce 1947.
- 48/ Text a citát připravil František Hýbl, německý překlad pořídil prof. Dr. Franz Hofmann.

František Hýbl

DIE TRAGÖDIE AUF DEN SCHWEDENSCHANZEN BEI PRERAU (PŘEROV) IM JUNI 1945

Zusammenfassung

Der fünfzigste Jahrestag der Beendigung des 2. Weltkrieges bietet den aktuellen Anlaß zum Gedenken an einen der dunklesten Zeitabschnitte des 20. Jahrhunderts. Der Krieg endete in Europa im Mai 1945 mit der Niederlage des nazistischen Deutschlands und seiner Verbündeten, einschließlich des Slowakischen Staates. Seine Folgen für die kriegsführenden Parteien waren fürchterlich, über 20 Millionen Tote und Vermisste.

Das Verlangen nach Rache in Verbindung mit deutschfeindlicher Einstellung tat sich an vielen Orten unserer Nachkriegsrepublik kund. Die Abrechnung mit den Deutschen, ohne ein ordentliches Gerichtsverfahren entsprechend der internationalen Genfer Konvention, ist z. B. aus Místek, Aussig a. d. Elbe, Pohrlitz bei Brünn, Postelberg, Olmütz und leider auch aus dem Bezirk Přerau bekannt geworden. Auf den Schwedenschanzen zwischen den Gemeinden Újezdec und Horní Moštěnice sind sechs Wochen nach Kriegsende, durch die Hand von slowakischen Angehörigen der Tschechoslowakischen Armee, 256 Karpatendeutsche aus der Slowakei unschuldig ums Leben gekommen, überwiegend Frauen, Kinder und Greise, die sich auf der Rückkehr in ihre Heimat befanden.

Zur Zeit, als die Sowjetarmee den Osten der Vorkriegs-Tschechoslowakei befreite, ordneten die deutschen Behörden im Dezember 1944 die Evakuierung der Zivilbevölkerung an, in welche auch die Karpatendeutschen einbezogen wurden, die auf dem Gebiet der Mittelslowakei schon seit dem

13. Jahrhundert lebten. So kamen oftmals national gemischte Familien (Deutsche-Ungarn-Slowaken-Russen) aus den Orten Dobschau, Käsmark, Drexlerhau und Mühlenbach in der Oberzips, in den Westen und Norden Böhmens. Insgesamt wurden 800 Personen evakuiert - aber nur 500 kehrten nach dem Kriege zurück.

Der Eisenbahntransport der karpatendeutschen Rückkehrer traf am 18. Juni 1945 auf dem Prerauer Rangierbahnhof bei Lověšice mit einem Militärtransport zusammen, in dem unter anderen auch die Angehörigen des Infanterieregimentes Nr. 17 aus Engerau (Petržalka) fuhren. Unter den Soldaten befanden sich auch Dobschauer, die unter den Rückkehrern Mitglieder der Deutschen Partei und Kollaborateure mit den Nazisten zu erkennen glaubten. Einer der Akteure der späteren Exekution, der Abwehroffizier des Stabes der 4. Division, der Leutnant Karol Pazúr, versuchte beim Prerauer Bezirksrat die Herausgabe der deutschen Kollaboranten zu erreichen, wurde aber abgewiesen. Obwohl ihn der zuständige Referent aufmerksam machte, daß er zuerst die Untersuchung der angeblichen Straftaten durchführen müsse, bereitete er gemeinsam mit dem Bildungsoffizier, dem Offiziersanwärter Smetana, ein Verzeichnis von Zivilpersonen vor, die dann aus den einzelnen Waggons aufgerufen wurden. Die Betroffenen mußten sich legitimieren und den Nachweis erbringen, daß sie keine Mitglieder der deutschfreundlichen politischen Parteien waren.

Inzwischen behauptete Karol Pazúr vor dem Regimentskomandeur Eugen Surovčík fälschlicher Weise, daß im Rückkehrertransport Angehörige der SS wären und er als Offizier des Abwehrdienstes das Recht habe sie zu erschießen. Es wurde ihm eine Exekutionsabteilung von 10 Mann mit Automaten und der entsprechenden Munition zugeteilt. Am Abend suchte Pazúr den Nationalausschuß in Lověšice auf, wo er 10-15 Männer zur Ausschachtung eines Massengrabes auf dem Hügel der Schwedenschanzen anforderte, mit der Begründung, er habe den Befehl zur Erschießung von 5-6 SS-Männern erhalten. Eine Grube vom Ausmaß 17 x 2 x 2 m war kurz nach Mitternacht fertig.

Die verschreckten Karpatendeutschen wurden unter die Schwedenschanzen gebracht und in Gruppen zur Hinrichtungsstätte geführt. Alle Opfer mußten ihre Kleider bis auf die Leibwäsche ausziehen, ihr Geld, die Schmuckstücke, Sparsbücher und Personaldokumente abgeben, wobei letztere auf der Stelle verbrannt wurden, und zuletzt wurden sie durch Genickschuß am Rande der Grube getötet. Dieser rohe Gewaltakt endete am 19. Juni bei Morgengrauen. Das Massengrab wurde mit dreißig Zentimetern Erde zugeschüttet. Die Soldaten, die schon vorher den verlassenen Transport ausgeraubt hatten, verteilten die eingesammelte Beute an Gold, Uhren, Geld, dem Schuhwerk und den besseren Kleidungsstücken untereinander, die restliche Habe überließen sie den Bewohnern von Lověšice.

Die Gemeindevertretung von Lověšice erstattete am 19. 6. 1945 eine Meldung über die Vorfälle und der sowjetische Kommandant von Prerau Obstlt. F. A. Popov ordnete eine Untersuchung an. Pazúr wies jede Beschuldigung mit dem Argument zurück, daß es sich um eine reine militärische Angelegenheit gehandelt hätte und setzte seine Fahrt in die Slowakei mit seiner Einheit fort.

Eine Untersuchung wurde im Jahre 1947 eingeleitet, als es auf Grund von Zeugenaussagen Lověšicer Einwohner, der Prerauer Stadtverwaltung, Hinterbliebenen der Opfer und von Dobschauer Bürgern, denen es gelungen war den Transport zu überleben, gelang, Licht in den Verlauf der Ereignisse zu bringen.

Karol Pazúr, als alleiniger Akteur, wurde am 14. 1. 1949 vom Militärgericht in Pressburg (Bratislava) zu 7 Jahren und 6 Monaten Kerkerhaft verurteilt, welche Strafe auf Grund seiner Berufung auf 20 Jahre erhöht wurde. Aus der Haft wurde er aber schon in 1952 entlassen. In Prerau wurde im Jahre 1947 die Exhumation der Opfer auf der Schwedenschanze durchgeführt. Die Überreste von ungefähr 71 Männern wurden auf dem Prerauer Friedhof bestattet, die übrigen Opfer wurden eingäschert.

Am 14. November 1993 wurde auf dem Prerauer Friedhof ein einfaches Denkmal enthüllt - ein stehendes eichenes Kreuz mit Dornenkrone und davor eine liegende Granitplatte mit tschechischer und deutscher Inschrift: „An diesem Ort wurden nach der Exhumierung im Jahre 1947 die sterblichen Überreste von Karpatendeutschen aus der Slowakei beigesetzt. Sie wurden mit Frauen und Kindern in der Nacht vom 18. zum 19. Juni 1945 durch Angehörige des 17. Infanterieregiments aus Petržalka auf der Schwedenschanze ermordet.“ Im Weiteren folgt ein Zitat von J. J. Rousseau:

„Wenn wir ein Unrecht sehen und dazu schweigen, dann begehen wir es selbst.“ Es folgen die Namen der Orte und Regionen, woher die Opfer stammen: Drexlerhau (Janova Lehota), Oberzips (Horný Spiš), Dobschau (Dobšiná).

Die vorliegende Publikation ist die erste komplexe Schilderung der angeführten Geschehnisse überhaupt. Sie entstand auf Grund des Studiums von Archivmaterial, Zeugenaussagen und Zeitzeugen in der Absicht, die Öffentlichkeit objektiv über das unmenschliche Verbrechen slowakischer Soldaten an wehrlosen und unschuldigen Karpatendeutschen zu informieren, das sie bei Prerau verübt haben.

Tato publikace z r. 1995 vyšla v digitalizované verzi na webové stránce Jiřího Rosmuse
<http://www.rosmus.cz/dokumenty/tragedie-na-svedskych-sancich-cerven-1945.pdf>

Na www.go-east-mission.de vychází v září 2010 v upravené formě s laskavým svolením pana Rosmuse.
Německé resumé Dezidera Martinka vychází separátně na německojazyčné verzi této webové stránky, [viz zde](#).